

ГУЦУЛЬСЬКИЙ СВІТ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Васильчук Микола. Художній дискурс Гуцульщини в українській літературі XIX – початку XX століття: монографія / Микола Васильчук. – Івано-Франківськ, 2018. – 464 с.

Вийшла друком літературознавча монографія Миколи Васильчука «Художній дискурс Гуцульщини в українській літературі XIX – початку XX століття». Її автор – кандидат філологічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – розглядає особливості художнього відображення Гуцульщини в українській класичній літературі (так званий гуцульський текст). Привабливість і цінність дослідження Миколи Васильчука в тому, що він говорить про постання гуцульського тексту як про цілісне, вмотивоване, закономірне явище. Вводить читача в передумови, які взагалі уможливили звернення письменників до теми гір і Гуцульщини зокрема. Водночас вказано на ключові моменти, без яких не з'явилася б література на гуцульську тематику. Передусім ідеться про кардинальну зміну завдань, принципів, засад художньої літератури, що й дало змогу творити нове українське письменство. До настання нових суспільно-політичних та економічних умов на зламі XVIII і XIX століть суспільна свідомість була просто неготовою до таких текстів.

Наступним чинником дослідник називає розвиток науки, появу етнографічного районування, запровадження в науковий обіг понять “гуцули” і «Гуцульщина». І справді, територія Гуцульщини згадується в різноманітних писемних пам'ятках (починаючи від Галицько-Волинського літопису), однак там немає Гуцульщини: про гуцулів заговорили аж від 1825 року, з часу першої публікації про них. Локалізували Гуцульщину ще пізніше: після етнографічного районування Карпат.

Ще один важливий момент, на який вказує Микола Васильчук як на необхідну умову появи літератури про Гуцульщину, – зародження та поширення місцевого (крайового) патріотизму. І гуцульський текст української літератури відображає певні регіональні особливості, суголосні з подібними явищами української та світової літератур.

Цікава книжка й тим, що Микола Васильчук дає чітке, переконливе пояснення терміну “гуцули”. Вже саме це можна назвати науковим проривом і прикметною особливістю монографії. Автор на фольклорному матеріалі переконливо доводить, що “гуцули” – це первісно пастухи-українці, які випасали вівці (овці-уці) і контактували з сусідами-волохами. Діалектне слово “уця” (теперішнє – вівця) лягло в основу волоського терміну уцул, який вирізняв волоських пастухів (чабанул) від пастухів-українців (уцул).

Творення гуцульського тексту автор праці обґрунтовано поділяє (запровадивши для цього нові наукові терміни) на два етапи: карпатоцентричність та гуцульщинокордизм. Явище карпатоцентричності виникло з романтичного протиставлення рівнини і гір як територій, де в ХІХ столітті панували з одного боку – панщина і соціальна несправедливість, а з іншого (через ускладнену комунікацію) – свобода і незалежність. І Карпати (а потім безпосередньо Гуцульщина) в той час бачилися своєрідним втраченим раєм. Гори (природна домінанта рельєфу) постійно впадали в поле зору того, хто був на рівнині. Може тут зіграли роль і давні легенди про Великий потоп, після якого вижили старі, ідеальні люди саме в горах, Карпатах.

У монографії йдеться про цей первісний етап освоєння українською літературою гір (характерний передусім для авторів «Руської трійці», Миколи Устияновича, Луки Данкевича та ін.). Вони заклали основу, яка згодом, розроблена в творчості інших письменників, стала базою для появи наступного явища – гуцульщинокордизму (тобто сердечного ставлення до Гуцульщини).

Гуцульщинокордизм, “запущений” ще в першій половині ХІХ століття, пронизує творчість цілої низки авторів і спостерігається донині. Автор монографії доводить, що він, цей термін, вийшов за межі суто художньої літератури і залучив до свого силового поля образотворче і музичне, фото- і кіномистецтво. На думку Миколи Васильчука, українська художня література спромоглася створити потужний міф про Гуцульщину як про “особливий край, позначений високою мірою духовності її мешканців, яскравим національним колоритом, народними героями, чаклунами, міфологією і демонологією, культовими місцями”. І цей міф набуває подальшого розвитку. Нині міф Гуцульщини, як складова національного міфу загалом, став тим джерелом, яке допомагає Україні повернутися на шлях національної самоідентичності.

Перед читачем постає широка панорама літератури на тему Гуцульщини. Дослідник показує, як Карпати, гуцулів і Гуцульщину засвоювали і “ретранслявали” через свої твори письменники, творчість яких вкладається у різні художньо-стильові течії і напрями. Логічними є хронологічні межі праці: від перших десятиліть ХІХ століття – і до початку століття ХХ-го. Тобто від несміливої спроби показати гори й опришків у першому західноукраїнському оповіданні «Олена» Маркіяна Шашкевича – й до вершинного здобутку модерної української літератури – «Тіней забутих предків» Михайла Коцюбинського.

Автор, який є добрим знавцем не лише історії української літератури, а й фольклорно-етнографічного багатства гуцульсько-покутського регіону, професійно аналізує своєрідність поетики творів про Гуцульщину, які в силу своєї регіональної особливості були незрозумілими для інших дослідників. Показовою тут є інтерпретація творчої спадщини Юрія Федьковича, Антона Любича Могильницького, Гната Хоткевича,

Михайла Павлика... Дослідник відкриває низку забутих імен, які доповнюють панораму гуцульського тексту в українській літературі ХІХ – початку ХХ століття: Миколи Туліки, Платона Костецького, Івана Глібовицького.

Етнографічна складова, без якої не обійтися при оцінці художніх особливостей гуцульського тексту, дає змогу дослідникові проникати в підтекст багатьох творів художньої літератури: Миколи Устияновича, Сидора Воробкевича, Василя Щурата, Михайла Павлика, Марії Колцуняк, Данила Харов'юка, Івана Синюка, Уляни Кравченко, Богдана Лепкого, Олександра Олеса, Ольги Кобилянської, Марка Черемшини, Гната Хоткевича та ін.

Книжка «Художній дискурс Гуцульщини в українській літературі ХІХ – початку ХХ століття» є добротною науковою працею, для якої характерні точність фактажу, чіткість наукових формулювань, аналітичність і переконливість суджень тощо. Та водночас вона не переобтяжена громіздкими конструкціями, не ховає суті сказаного за засиллям іншомовної лексики і є доволі пізнавальною.

Ця наукова праця на часі, бо дає змогу “вписати” гуцульський текст української літератури в національний та європейський літературний контексти. Сприяють цьому численні паралелі з літературою на тему Карпат зарубіжних авторів. Дослідник наголошує, що Гуцульщина стала своєрідним “об’єктом замилювання” для письменників з різних регіонів України, а також для митців світових. Тому Гуцульщина в літературі й мистецтві виступає об’єднавчим чинником.

Галина Волощук, м. Коломия